Visienota - Begrippenkader alcohol

8 maart 2024 - Addendum bij de visietekst alcohol

VAD werkt rond de thema's alcohol en andere drugs, psychoactieve medicatie, gokken en gamen. Dit zijn gevoelige thema's, waar nog veel taboes rond heersen. Mensen die in de problemen komen met deze middelen of gedragingen worden nog al te vaak gestigmatiseerd. Taalgebruik speelt daarin een belangrijke rol. Onbedoeld kunnen termen stigmatiserend zijn. Ook termen die niet duidelijk worden omschreven, kunnen bijdragen aan stigmatisering. Als VAD zijn we ons dan ook bewust van de mogelijke impact van terminologie en vinden we het belangrijk hier zorgvuldig mee om te gaan.

Stigmatiserende terminologie

Het stigma op mensen die alcoholproblemen ervaren, heeft heel wat negatieve gevolgen. Zo gaat stigma gepaard met wijdverbreide negatieve stereotypen, die leiden tot vooroordelen en discriminatie.[1] Dat kan dan weer leiden tot zelfstigma (d.w.z. de internalisering van negatieve stereotyperingen), waardoor mensen minder snel en gemakkelijk hulp zoeken.

Bovendien liggen stigmatiserende termen, zoals 'alcoholist', of 'verslaafde' aan de basis van wij-zij-denken. Het maakt dat mensen die mogelijk schade door alcohol ervaren hun eigen gedrag legitimeren omdat ze zich geen 'alcoholist' of 'verslaafde' voelen. Daarom vermijdt VAD het gebruik van termen die suggereren dat het probleem de schuld van het individu is, of die het individu herleiden tot het probleem, bv. 'de alcoholverslaafde', 'de drinker', 'de alcoholist' … Bij voorkeur wordt 'person first language' gebruikt (bv. persoon die alcohol drinkt …).

Voor mensen in herstel kan het echter deel uitmaken van het herstelproces om zichzelf te benoemen als voormalig alcoholist of verslaafde (bijvoorbeeld in de context van zelfhulpgroepen zoals de AA). In die context maakt het gebruik van deze begrippen deel uit van een positief en versterkend kader. Belangrijk is dat het hierbij gaat over een label dat een individu op zichzelf plakt om er kracht uit te halen.

Terminologie van de alcoholindustrie

De alcoholindustrie maakt strategisch gebruik van begrippen zonder duidelijke definitie en van termen die de negatieve gevolgen van alcoholgebruik minimaliseren en individualiseren. Zij stellen dat niet zozeer het middel alcohol schadelijk is, maar wel de wijze waarop een kleine groep mensen alcohol gebruikt. Taal is voor de alcoholindustrie dus ook een manier om een bepaalde boodschap over te brengen, namelijk dat het gebruik van het door hen aangeboden middel, alcohol, op zichzelf niet risicovol is.

Zo stelt het 'Convenant inzake reclame voor en marketing van alcoholhoudende dranken' van 2019 – een zelfregulerende code – dat "*een **onverstandig** alcoholgebruik […] schadelijk [kan] zijn voor het individu, maar […] ook negatieve externe gevolgen [kan] hebben voor de samenleving als geheel*" en dat "*het merendeel van de [alcohol]verbruikers […] daar op een*

[1] Morris, J., & Schomerus, G. (2023). Why stigma matters in addressing alcohol harm. *Drug and Alcohol Review*

***verantwoorde** manier mee om [gaat]*"[2]. Ook de educatieve slogans, zoals "ons vakmanschap drink je met **verstand**" wijzen op de verantwoordelijkheid van de gebruiker. Ze leiden daarmee de aandacht af van de risico's verbonden aan het middel, alcohol.

Termen zoals 'schadelijk gebruik', 'onverantwoord gebruik', onverstandig gebruik' en 'alcoholmisbruik' impliceren dat er zoiets bestaat als onschadelijk, verantwoord of verstandig gebruik. Dergelijke dichotomieën moeten vermeden worden. Deze begrippen zijn ook vaag, doordat de alcoholindustrie niet definieert vanaf wanneer er sprake is van schadelijk, onverantwoord of onverstandig alcoholgebruik of van alcoholmisbruik. Bovendien leggen ze sterk de verantwoordelijkheid bij het individu, door te stellen dat niet het product, maar het gebruik ervan schadelijk of onverantwoord is, of dat het product 'misbruikt' wordt.

Begrippen die VAD gebruikt

We streven ernaar consequent begrippen te gebruiken die duidelijk zijn omschreven en deze in de juiste context te plaatsen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan diagnostische termen, die zijn gedefinieerd in het kader van screeningsinstrumenten en classificatiesystemen. In de praktijk is het echter niet altijd mogelijk begrippen te gebruiken met een duidelijk omschreven definitie in wetenschappelijke literatuur of in screenings- of diagnostische instrumenten. In zo'n gevallen is het belangrijk de gebruikte termen indien mogelijk zo concreet mogelijk te omschrijven (bv. in de werkcontext niet algemeen spreken van 'problematisch gebruik', maar wel specifieker van 'functioneringsproblemen op het werk door alcohol'). VAD probeert termen te vermijden die vaag zijn omschreven en daardoor een verkeerde tweedeling kunnen impliceren. Waar mogelijk wordt gekozen voor person first language.

Gehanteerde termen

Alcoholafhankelijkheid: deze term bevat een cluster van lichamelijke, gedragsmatige en cognitieve verschijnselen. De verschijnselen ontwikkelen zich na langdurig, herhaaldelijk gebruik. Niet elk gebruik leidt tot een afhankelijkheid.

> **Waar gedocumenteerd?** De term 'alcoholafhankelijkheid' wordt gebruikt als classificatiecategorie in de AUDIT[4] en ICD-11 [3].
> **Hoe te hanteren?** De term kan worden gebruikt indien duidelijk omschreven en wanneer gebruikt in een specifieke context, bijvoorbeeld om een AUDIT-classificatie of ICD-diagnose te duiden.

Problematisch gebruik: wordt vaak gebruikt als koepelterm om te verwijzen naar verschillende problemen gerelateerd aan alcohol.

> **Waar gedocumenteerd?** De term komt niet voor in internationale literatuur, de AUDIT, ICD-11 en de DSM 5.
> **Hoe te hanteren?** Mits duidelijk gedefinieerd (wat is precies problematisch?) en gebruikt in de juiste context kan de term worden gebruikt. Om in algemene termen problemen ten gevolge van alcohol te duiden, wordt de voorkeur gegeven aan '**alcoholgerelateerde problemen**' of '**problemen veroorzaakt door alcohol**'.

[2] Convenant inzake Reclame voor en Marketing van Alcoholhoudende dranken, 2019
[3] World Health Organization. *The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders: Diagnostic criteria for research,* World Health Organization, Geneva, 1993.

Riskant gebruik (*hazardous use*): algemeen gesteld slaat riskant gebruik op een gebruikspatroon dat risico's inhoudt voor de gebruiker of voor zijn omgeving. De preventieve alcoholrichtlijn van 10 standaardglazen alcohol per week kan richtinggevend zijn. Denk bij de gevolgen van riskant gebruik aan disfunctie (verminderd psychologisch of sociaal functioneren) of schade (weefselbeschadiging of geestesziekte) door gebruik.

> **Waar gedocumenteerd?** De term is goed gedocumenteerd in internationale literatuur[4] en wordt gebruikt als classificatiecategorie in de AUDIT.
> **Hoe te hanteren?** De term kan worden gebruikt indien duidelijk omschreven en wanneer gebruikt in een specifieke context, bijvoorbeeld om een AUDIT-classificatie te duiden.

Schadelijk gebruik (*harmful use*): wordt vaak naar verwezen als een gebruikspatroon dat schade aan de gezondheid veroorzaakt. Denk daarbij aan lichamelijke (bv. maag- en darmproblemen), psychische (bv. depressieve periodes), of sociale problemen. Deze term wordt ook gebruikt door de alcoholindustrie en is daardoor gevoelig voor misbruik.

> **Waar gedocumenteerd?** De term is goed gedocumenteerd in internationale literatuur[4] en wordt gebruikt als classificatiecategorie in de AUDIT en ICD-11.
> **Hoe te hanteren?** De term kan worden gebruikt indien duidelijk omschreven en wanneer gebruikt in een specifieke context, bijvoorbeeld om een AUDIT-classificatie of ICD-diagnose te duiden. Om in algemene termen de schade ten gevolge van alcohol te duiden, wordt de voorkeur gegeven aan '**alcoholgerelateerde schade**' of '**schade veroorzaakt door alcohol**'.

Verslaving/Stoornis in gebruik (*addictive disorders*): wordt in de DSM-5 omschreven als een onaangepast gebruikspatroon dat leidt tot klinisch significante klachten of beperkingen. Afhankelijk van de soort en het aantal klachten, kan een stoornis mild, matig of ernstig zijn.

> **Waar gedocumenteerd?** De term staat gedocumenteerd in de DSM-5.
> **Hoe te hanteren?** De term kan worden gebruikt indien duidelijk omschreven en wanneer gebruikt in de juiste context, bijvoorbeeld om een DSM-5-diagnose te duiden.

[4] Babor, T., Campbell, R., Room, R. and Saunders, J.(Eds.) Lexicon of Alcohol and Drug Terms, World Health Organization, Geneva, 1994.